Algirdas Girininkas, Romas Jarockis, Giedrius Puodžiūnas, Gintautas Zabiela

PASVALIO ARCHEOLOGIJOS PAMINKLU ŽVALGYMAS

1990 m. rudenį MA LII Archeologijos skyriaus ekspedicija žvalgė Pasvalio rajono archeologijos paminklus. Lankytų objektų maršrutas buvo sudarytas remiantis VAK'o archyve esančia medžiaga, 1986 m. IIAS organizuotos žvalgomosios ekspedicijos duomenimis bei įvairiais kraštotyrininkų pranešimais.

Ekspedicijos metu aplankyti 65 objektai, rasta 11 naujų archeologijos paminklų, kai kurių buvimu abejojama, o kitus net siūloma išbraukti iš Archeologijos paminklų sąrašų. Taip pat nustatyta, kad 6-uose įvairiuose šaltiniuose minimi paminklai šiuo metu yra visiškai sunaikinti, 4 objektai ariami, dalies paminklų chronologiją bei būklę reikėtų patikslinti kasinėjant.

Naujai rasti šie archeologijos paminklai:

Berklainių pilkapiai yra 230 m į šiaurės rytus nuo kelio Berklainiai-Daujėnai, 300 m į pietus nuo Orijos ir Paršupio santakos, 50 m į šiaurę nuo Berklainių fermų. Kaimo kapinaitėse yra išlikę mažiausiai 2 pilkapiai. Šiaurės rytinėje kapinaičių dalyje yra 10 m skersmens ir 0,5 m aukščio sampilas su akmenų vainiku. Šalia jo iš pietryčių yra kitas 7m skersmens ir 0,5 m aukščio pilkapis, kiek nuartu rytiniu pakraščiu. 5 m skersmens pilkapio akmenų vainiko liekanos bei keli akmenys, greičiausiai priklausę dar kitam suardytam pilkapiui, yra kapinaičių šiaurinėje dalyje. M.Michelberto 1970 m. tyrinėtas pilkapis yra šalia, į vakarus nuo kapinaičių esančios sodybos, tvarto. Kasinėjimų metu buvo aptikti du XVI-XVIII a. kapai su to meto įkapėmis. Į vakarus nuo

kapinaičių gali būti ankstesnio laikotarpio senkapis.

Papyvesių akmens amžiaus 1 stovyklavietė yra 150 m į šiaurės rytus nuo Lėvens ir Mūšos santakos, 1 km į šiaurės vakarus nuo geležinkelio Šiauliai-Biržai susikirtimo su plentu Panevėžys-Ryga, 1,7 km į pietus nuo Mūšos ir Pyvesos santakos, Mūšos dešiniajame krante, senkapio teritorijoje. Stovyklavietė užima smėlėtą aukštumos kyšulį, apardytą kasant smėlį. Natūralus kalvelės paviršius išliko 20x30 m plote ir yra iki 3 m aukščio nuo laukų bei iki 7 m nuo upės. Čia ir aplinkui rasta titnaginių mezolitinių radinių: 2 gremžtukai, 2 ašmenėliai, retušuotos skeltės ir nuoskalos.

Papyvesių akmens amžiaus 11 stovyklavietė yra 650 m į šiaurės rytus nuo Papyvesių akmens amžiaus 1 stovyklavietės, 650 m į šiaurės vakarus nuo tilto per Pyvesą, kelyje Panevėžys-Ryga, 1 km į pietus nuo Pyvesos ir Mūšos santakos, Pyvesos dešiniajame krante, ant pirmos aukštos terasos. Ariamame lauke, apie 200x100 m dydžio plote, rasta titnaginių dirbinių, nuoskalų bei akmeninio kaplio (?) ruošinys.

Papyvesių neįtvirtinta gyvenvietė yra 700-800 m į šiaurės vakarus nuo plento Panevėžys-Ryga, Pyvesos dešiniajame krante, pirmoje terasoje. Juodas kultūrinis sluoksnis su perdegusiais akmenimis, negausiomis lipdytos lygiu ir grublėtu paviršiumi bei žiestos keramikos šukėmis išplitęs pailgame, šiaurės-pietų kryptimi nusitęsusiame apie 600x100 m dydžio plote. Pietinėje šio ploto dalyje nesuardyto kultūrinio sluoksnio storis siekia daugiau kaip 0,5 m. Gyvenvietė yra ariamuose laukuose.

Pamiškių 1 senovės gyvenvietė yra į pietvakarius nuo Pamiškių senkapio, į šiaurę, nuo Mūšos ir bevardžio upelio santakos, užima apie 50x50 m dydžio plotą, iš dalies įeina į Pamiškių senkapio teritoriją. Juodo kultūrinio sluoksnio su akmenimis storis yra apie 0,5 m.

Pamiškių 11 senovės gyvenvietė yra Mūšos kairiajame krante, pirmoje terasoje, apie 250 m į pietvakarius nuo

Pamiškių senkapio ir 100 m į pietvakarius nuo Mūšos ir bevardžio upelio santakos. Užima apie 250x50 m dydžio plotą, nusitęsusį pietvakarių šiaurės - rytų kryptimi. Kultūrinio sluoksnio storis daugiau kaip 0,2 m. Didžioji dalis gyvenvietės dirvonuoja. Chronologija neaiški.

Vaidžiūnų 1 senovės gyvenvietė yra į pietus ir pietvakarius nuo Vaidžiūnų senkapio, žmonių arų teritorijoje bei juos supančioje pievoje. Dydis - apie 100x100 m. Iškastame šurfe rastas iki 60 cm storio pilkas kultūrinis sluoksnis su molio tinko gabaliukais. Paviršiuje aptikta žiestos keramikos.

Vaidžiūnų 11 senovės gyvenvietė yra 100m į vakarus nuo Mūšos ir Pravalkos santakos, 250 m į šiaurės rytus nuo Vaidžiūnų senkapio. Gyvenvietė pirmoje terasoje, užima apie 200x70 m plotą, esantį žmonių aruose. Arimo apnaikintas kultūrinis sluoksnis siekia iki 40 cm, paviršiuje rasta lipdyt keramikos ir titnago skeltė.

Vaidžiūnų 111 senovės gyvenvietė yra Mūšos upės kairiajame krante, 150 m į šiaurę nuo Mūšos ir Pravalkos santakos, 150 m į šiaurės rytus nuo Vaidžiūnų 11 senovinės gyvenvietės. Trečia gyvenvietė užima apie 200x100 m dirvonuojantį plotą, kurio šiaurės vakarinė dalis iškasinėta. Duobėse pastebėta 30-40 cm storio kultūrinis sluoksnis. Rasta lipdytų grublėtu paviršiumi šukių.

Vytartų 1 senovinė gyvenvietė yra 50 m į šiaurę nuo Mūšos kairiojo kranto, tarp Maišiogalos ir bevardžio upelio, pirmoje terasoje. Užima apie 50x50 m dirvonuojantį plotą, kuriame yra iki 20-30 cm storio pilkas kultūrinis sluoksnis su molio tinko gabaliukais ir apdegusiais akmenimis. Chronologija neaiški.

Vytartų 11 senovės gyvenvietė buvo į vakarus nuo Mūšos ir Maišiagalės santakos, 100 m į vakarus nuo 1 senovės gyvenvietės, 350 m į rytus nuo Pasvalio-Vaškų plento. Gyvenvietė buvo užėmusi mažiausiai 50x50 m plotą. Ją praktiškai sunaikino karjeras. Tik karjero pakraščiuose išliko iki 15 cm storio suardyto kultūrinio sluoksnio likučiai.

Gyvenvietės chronologija neaiški.

Karjerai taip pat sunaikino Papyvesių ir Pumpėnų senkapius, o ariant galutinai sunaikinti Smilgelių senkapis, Pabervalkių ir Tetirvinų pilkapiai bei dalis Miesteliškių pilkapyno.

Visa Šalnaičių senovės gyvenvietė, išskyrus iki 30 m ruožą išilgai Mūšos upės kranto, yra ariama. Kultūrinis sluoksnis aukštesnėse vietose visiškai sunaikintas, žemesnėse - išlikęs. Gyvenvietė užima 100x300 m plotą. Taip pat būtina sustabdyti Daukniūnų ir Vaitkūnų senkapių arimą. Pastarasis žemėlapiuose yra nurodytas kaip sunaikintas, tačiau lankymosi dieną vos žymioje žvyringoje pakilumėlėje, esančioje dirbamuose laukuose, į rytus nuo elektros stulpų linijos, ekspedicija aptiko nemažai žmonių kaulų.

Artimiausiu metu, siekiant nustatyti paminklų išlikimo laipsnį ir chronologiją, būtina atlikti archeologinius kasinėjimus Stumbriškio ir Brenčių senkapiuose bei Baluškių senovinės gyvenvietės teritorijoje, kur kultūrinis sluoksnis yra dar išlikęs 200-300 m^2 plote, šalia pietvakarinio keliuko į karjerą. Taip pat reikalingi žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai 1991 m. pavasarį aptikto Kriklinių senkapio teritorijoje. Senkapis yra 200 m į šiaurės rytus nuo Kriklinių bažnyčios, 70 m į rytus nuo kelio Vilkiškiai-Moliūnai, kolūkio pirties teritorijoje, apie 50 m skersmens, iki 2 m aukščio nedidelėje smėlingoje kalvelėje, kurios viršuje stovi pirtis.

Švobiškio senkapio ir Melėnų pilkapyno teritorijose esančius sąvartynus būtina nedelsiant iškelti.